

استیپ ننگت اوتورگەن اوزبېكستان حكومتى باشىندى (31)
 فىنلەنلەن خواجه، فرەنچ باشىندى اكلەن وە غەسلەنلەن نىمە دەر
 بىكەنلەر؟

تاشكەند

يوتون توركستانك پايختى تاشكەند شەرى حەققىدە،
 براۋدا ۋەستوگا، غازىاسېك 1930 يىلى يىلى 23 دىقار نومۇر
 بىدەن تۈبەندەكى مەلۇماتلارنى آيىپ باشامز:
 تاشكەندك 430 مىڭ قەۋىسى بار. يۈە يوتون اوزبېكستان
 خەلىقك اۋىندەن بىرېكە ياقىن (9,8%) دىمەككەن. 1926 يىلى
 قەۋىسى تەجرىرى مەلۇماتىغا كۆرە، تاشكەند خەلىق او ۋەندەگىدەن
 107 مىڭكە كۆپەيگەن. يۈرۈش پايختى خەلىقك قىسقا مەدەن
 اۋچىدە بۈيۈك كۆپەيىشكەن اسل سېنى، رۈسكەن ھەن نامەندەن،
 آيۇقا دۈسلەردەن كۆپ كېتىشكەن تاشكەندگە كېلىپ اورمانىپ
 قالغاندەن. بولسەۋىككەنلەرنك دېدىگىچە، يۈە كېلگەنلەر، توركستان
 ۋە توركستانلەر اۋچون مەدەنىت اۋستادى (Kulturtäger) ۋەلىقە.
 سېنى اۋىمەككەنلەر، حەققىدە يۈە كېلگەنلەر توركستان خەلىقك
 قانلىق «دۈلۈك» كەنى سۈرۈپ ياتقان، خەلىقك روھىگە يۈتۈلەن
 ياپانچى، مەدەنىت قېلگەن نەرسەنى ئۈشۈدە ھەم كۆرۈمەكەن ۋە «بىن-
 اللەل برادىرلىق» تېرىسنى بايىپ يۈرگەن ايسكى روسى مەستەككە.
 جېسى يۈرۈلەيدىلەر.

تاشكەندە 11 مىڭ 246 كېشى ايشلەيدىكەن 73 اصلا ئاچانە
 بارمى. يۈنلەرنك 5 مىڭ 163 كەسى توركستانلەر. يۈە 11 مىڭ
 246 اېنجىلەر خەسكە تېمىر يۈلۈ، نىرماۋىدا ايشلەيدىكەنلەر كېر.
 مەيدىلەر، يۈە تېمىر يۈلۈلەردا كېلەرنك يۈزەدە ئوقسانى «قۇي تېرىسكە
 يۈرۈشكەن روس قېزىل يۈرۈلەيدىلەر.
 5 مىڭ 163 توركستانلى اېنجىلەردەن يۈزەدە ئوقسانى ايسە
 قارا خەندەكى آيلىنى آد اېنجىلەردەن.

باشقۇرما

باشى تورستان

تورستان مىلى استقلال مەككۈرە سېنى ئارا ئۈچى آيلىق شېمۈە
 باشى ئىجىرى: چوقاي اوغلى مەسلى

1931 يىلى 17 سەن
 1931 يىلى 17 سەن
 1931 يىلى 17 سەن

آلادىرغان ۋەزىيەتمىز آچىق بولسۇن

اۋا مىلى آزادلىقنى بولسا كۆرەشكە كەدە بولغان خەلقلەر اېچىدە
 بىر رۈسبە ئۈرۈكلەرنى آيىم بىر اۋرۇن ئۈنەم. بىرلىك يۈرۈش ۋە
 اېلىمىز دە مىلى قۇرۇلۇش غايەسى اۋچون آيۇجا بىرۈنغاندا يۈرۈ-
 ئۈشكە احتىاج يۈقەدە. ھەن توركستانلى، ھەن ايدىل-اۋراللى، ھەن
 قىزىلى ۋە ھەن آفراياچانلى تۈشۈلغان كۈندەن اۋزىك روسى ۋە
 روسلىق ايلە ھىچ خەلاپەسى بولمايالىقنى يۈتۈن ايدىللى بىلەن
 سېرەدە. توركستانلى، ايدىل-اۋراللى، قىزىلى، آفراياچانلى كە اۋز
 يۈرۈشكە روسلەر نامەندەنلەر دۈر بىلەن ايشلا ايشلەككەنلىكىنى ابات ايتۇپ
 اۋتۈرۈشكە ھىچ بىر احتىاج يۈقەدە. بىرلىك نە قەيىم، نە رۈجۈز ۋە
 مەدە قەيىمىز دە روسلىق ۋە رۈسبەندەن ھىچ بىر ايز يۈق. بۈگۈنكەدە بىر
 فېرال (مارت) اىتلاىى نامەندە اۋز مىلى خەسۈمىتىمىزى بۈرۈلۈپ
 روس خەلىق بىلەن بىرلىككە بىك خەلقلى ۋە دۈشمانە باشلىق بولالا.

روسی دا قیدریب خلقی روسیه دموقراتیک قوللهدر اسون جهو.
 زشی همه باتاقا هه اوندوب کوردوک روس دموقراتیک سیاست
 هیچ برهه که پارلامنتی یوزندهن فیزال (مارت) انقلابی یقلدی.
 روس قلمی روس بولشه ورم جهنگه تهللپ کیندی. یو بولشه
 ورمک یوقول بر روس ملی اثری، روسلقلل مصلومس بر کوردوش
 بولغانلیقی روس دموقراتلاری باشلوقلاردان تارخشناس غلام
 نیلیو کوفده اشراقه ایندر. اوکدهک ایگه اوکده کی مضافله
 آکارلاردان سالالمان سالتو کوفده ارمی روس موآرخیتلاری غار.
 یشاسی «ووزروژدنیه» (Возрождение) ده عینی فکرنی سوله.
 بدر (28 فیزال نومریگه باقلین) ساویت ستمی شکلی آلمان
 روس بولشه ورمی زور بلن بزرگ یورتمی ده اشیلایتمی. بر یو
 ساویت سیمه بیک یورتمز، خلقلر اوستده حکم سوزوب کیلمه کده
 بولغان یان، مادی وه معنوی منافدر که قارشو ظالم روس حکمران
 نعلیک باشقا بر شکلی بولغانلیقی آجیق کوردوک، اوکجهون کوره
 شه کدومر.

یو تاریشودا آلاحتمز وضعیک آجیق وه آبدی بولوشی
 کیرهک.

بر، دیهرک علمه میر، ایستدیگله یمری بک یاخشی یلدر.
 لاکن ملی تله کیر که ایرتمک اوچون کیتخه کیر یول وه
 قوللاناجلر حرکت اسولی بعضی بر توغالاریمز آیدیللاشرا
 آتاقا اوختایدرلار.

بر تودکشاغلار یالغوز اوژ یورتمز که کیلیپ پیرلهشکن آز که
 روس مهاجرلرینی ایلمس، (ذاتاً بولار بک آز وه سیزهک که بر
 ملقهند) یوتون روسلقلی کوزده توشیر کیرهک یورتمز اوستده.
 کی حاکمیت تودکشانده کی آز که مهاجر روسلر بیک ایلمس،
 یوتون روسلقلی حاکمیتدر. اوکجهون بر یو میلیونلار جا اهلانکه
 ایگه بولغان روسیه بلن کوردهشیده اوژ مولقیشی ثامن ایتد.

کهن یول وه مموله یی قیدریب کیرهک. اور کوجمک یوگا
 یشتمسکی آجیق بر حقیقد. اوکجهون بک اوژیمز که اوختا.
 مان روسیه بر یورلدوغدان قوزولساقی بولمان خلقلر بلن سیتی
 سورتمه باغلاشس وه بر که حرکت ایشس یوللاری قیدریب
 کیرهک. یالغوز ایدیل-اورالی، قریم، آفری کس اوژ قارداشلار
 ریمز بلن که ایلمس، عمومیتله قافقاسیا خلقلری، افراینا وه
 روس قازاچیلار بک اوژ مستقل دولتلرینی قوروش یولیا توشکن
 قسملری بلن ایستدر شکیلانچه، ایستدر شخصی ماسالزده سیتی
 حرکت ایشتمز کیرهک.

ملی دوستانلر بک کوچلی، او آیریم آیریم آلماندا اوژیکه
 قارشو کوردهشده کده بولمان خلقلر بک هه بلن کوب کوچیلدر.
 لاکن بر افراینا، قافقاسیا، استلالچی بولوب کوردوب یورگن
 روس قازاچی ولایله یی، ایدیل-اورال، قریم وه تورکستان بیر
 لیکه یو دوستان بلن موختیله کورده آلایمز.

یو بیرده دیمهک ایستدیگم وضعیت آیدیللی، همه شو یزله
 برابر عینی دوستانلر قارشو اوژ مقدراتلاری اوچون کوردهشده کده
 بولمان خلقلر بلن اوژ مقدراتلر بک سیتی باغلی بولغانلیقی کوزده
 قویوب اوکده کوره حرکت ایشتمز کیرهک.

تودکشانده هه یوز تورکستانی که 2، 3 روس مهاجر توشده
 دیکن فکر یزی آوونا آلمایدر. اوستزده حکم سورده کده بولمان
 قیزیل موسقوا دیکتاتوراسیکه قارشو کوردهشده بلمهک اوچون مطلقاً
 افراینا، ایدیل-اورالی، قریم، آفراینا بلن وه عموملاً قافقاز
 سیایلار بلن قول قوللار، اوموز اوموز که حرکت ایشتمز کیرهک.
 یالغوز شونده که بر ملی تله کیمزده موفق یولا آلورمز.

یاشیریم اوینلار بک زمانی کوبدهن کیچکن. ایلمدی کیم
 بلن گیشتمه کده بولغانلرینی وه یو کوردهشده کیملر بک منتقله ییمز
 بولغانلیقی آجیق سوله ب کوردهشیمز کیرهک.

نورگستانلار بو قاعته بولغانلارنى يىرى كىلگەن سارى
اوقراينالى، قاقاسبالى، قىزىلى، ايدىل، اوراللىلارنىك نوپالارنىك
آجىق سويلەيدىلەر.

بىزنىك مىلى حرگىزنىك باش وە تشكىلاتى كىرە كىنچە كوچلەر
نوب ىشەگەن حرگىلەرنىك بىرىدۇ. اونىچون دە آينوقسا بىر مىلى
برىك، نوبە كىندە توپلانغان نورگستانلارنىك آلاچامىز وشەيت
آجىق وە آيدىن، آناچامىز آيدىلار قىلى، حرگىلەرىمىز مضبوط
وە مىشكىلى بولمايدۇ.

بىزنىك بونون حرگىت وە جىقشالارىمىزدا بىر كۆلگى وە كېلەجەك
موسقوا دىكتاتورىگە قارشى كۆرەش جەھەتتە كى مىنقىلەرىمىزنى
بىزدەن آزغە بولسا غەم ساوونا نورغان ھىچ بىر حرگىتنىك بولماسلىقى
لازم.

آلادىغان وشەيتىمىز آجىق وە آيدىن بولسۇن.

جمال پاشانىك اولدىرىلىشى

(موسقوا بولشەوىكلەرنىك جايىتى)

بوندەن 9 يىل بورون تىللىس كوچەلەرىندە جمال پاشا اولدىرى-
پلگەن ايدى. ساويت حكومتى او زمان بو جايىتنىك كىتەپنى ارەدە
يىلەرنىك اوستىگە يوكلەنگەن ايدى. بىز نا او زمان جمال پاشانىك
رەسمى ساويت خىرلەرنىك كۆرسەتكەنى كەبى ايمەس، ساويت
حكومتىنىك اوز آگەندەلىرى نامائىدان اولدىرىلگەنكە ھىكەم ايتكەن
ايدىك. بوندەن، ارەمىلەرنىك بوندەلى بىر اولدىرىش جايىتىنى ايشلى
آلاستقارلىقنى سويلەگەنمىز آگلاشمايدىر. بىر بەرلىن كوچەلەرىندە
مىلەت پاشانىك، رومانا تاغىن بىر آناقلى نورىك سىياسى دولت آدامىنىك
ارەمىلەر نامائىدان اولدىرىلگەنلەرنى آيىق يىلەمىز ارەمىلەر جمال
پاشانى دە اولدىرىش اوچون موافق بىر زمان قىدىرىپ پورەد ايدىلەر.

فقط بو حادثەدە ارەمى اسى بولشەوىكلەر نامائىدان بىر وختى
پاشقا پاقتا آشتارلىش اوچون كە اورناغا آيىلغان ايدى...

1922 ھىجى يىلى كۆرگەندە جمال پاشا ھىچ كۆنلەگەن بىر
بىر آندا آقغان سىردارى مىللىتە پارىسقا كىلىپ چىقىدى. مەن او
زمان توركىيە سىياسىيەلەرنىك ھىچ بىر سىلە، او ھەلەدەن جمال پاشا
ايلە ئىشقا تايلىش ايمەس ايدىم. غىياش اسحاقى بىكەنك واسقەچىلگى
آرقاستا پاشا ايلە اوچرىشەكچى بولىدى. مەن جمال پاشانىك
اونەلىكە باردىم. قىسقاچا كەلەشەك.

مىلى بىزنىك مىساجىمىز تورگىستان اوستىدەگە ايدى. جمال پاشا
او زمان تورگىستاندە بولۇپ نورگەن قوزغالىشلاردا بىرلىشى ايتكە.
مىلىكىنى يىلدىردى. او مەنگە اوز نامائىدان پورەدەگى دوست،
تايىشلارمىغا ساويت حكومتىگە قارشى بولغان حرگىلەرنىك توختاتىش
كىرەكلىكى ھەققىدە پارىشنى توبە ايتىدى. مەن جمال پاشاغا تور-
گىستان قوزغالىشلارنىك سىرف ساويتلارنىك خالماقە سىياسىتى تېجەسى
بولمايىسى، بولشەوىكلەرنىك يوزى ياتقراق انقلابى شىعارلار آشتىدا
بوقول روس مىلى قولويىزاتولى سىياسىتى پورەدەگە بولغانلارنى،
اونىچون دە بو مىساجلارنىك يا ساويت سىياسىتىك اساندىن اوزگە.
دېشى وە يادە ساويت روس مىساجلەرنىك پورەدەگى جالمى
كوچلەرنى بونولەلى قىرىپ بىرىشەلى آرقاستا توفاللىش مىمكن
بولمايىسى سويلەدىم.

جمال پاشا «نورگىستاندە ساويت سىياسىتىك اساندىن اوزگە.
دېشى» دىگەندە يەنە آگلاغانى سوردى. مەن دە اونىگە:
«نورگىستانىك روس برونەلدى دىكتاتوراسىدان قوتقار

دېلىشى» دىب ھواب بىردىم.
بو ھوام پاشانىك خوشىگە كىتەدى. او مەنگە ساويت حكومتىگە
پاقتىلاشش وە بولشەوىكلەرنە بىرلىككە ايشلىش كىرەكلىكىنى
قاندېرماقچى بولىدى. جمال پاشا «نورگىستاندەگى مىساجلار بولمايى

انگیزلرني هلستاندهن قوب جيقارش ياك قولاي بولمايلا
ايانار ايگن وده مەن شو قاشقا ايتارش اوجون راحت
چيگە كەدەي.

تكرجه ايگيزيك بريريكه قارشو ايكي قيلم بولماييمز آكلار
شيلب قالدي. جمال باشاك مقصدى انگيزلرني «جزالانديريش»
يى هلستاندهن جيقارش وده هەستاي قوتارش ايدى. مەن
بريسى «جزالانديريش» وده باشالارنى قوتارش اوجون اوز
يورتنك مى قورتولوشى مسئلەينى بر آن اوجون كە بولسا
كوزدهن قاچيرا آلام. مەن هەستاك مسئلەكە قوللەدان قورتور
لوشى اوجون اوز خلق وده يورتنك چيدىپ بولمايدىغان بر ظلم
آشدا ايريليب محو بولوشى، اوز خلقك وخشى روس بولمى
ويكى قولدا قول بولوب خورلايتيشى هيج ايستەمەيلىگىنى
بلدردىم.

جمال باشا «توركتاندهن اوزاقدا بولغان اوجون مسئلەك
بر كوني حال وده وسيتەن خيرىز بولغانى» وده ساوت حكومەت
مىگە قارشو كوب كە «حقير دوشمانچيلم» بولغانلىقى سويلەدى.
مەن اونكە انور باشاك توستەن ساوت دوستلەدان توركتان
قوزغالاجيلارى باشقا كىچىپ اوتورگە بليگى ايلەتدم. جمال باشا
درحال انورك بو حركىگە قشنى سورتمە قارشو بولغانلىقى
بلدردى.

مەن چيگەز سوگدا جمال باشا اوزيك قشلىس اوستەن كىتمەك
اوجون حاسر لاشاقدا بولغانلىقى يلدېرەكەن مەن اونكە بو بولك
قورقولى بولمايلىقى سويلەم. جمالك شە ديمەك ايستەدىكىسى
آكلامادىلى كوركەچ، توغرىدان توغرى:

«تقليدە ساوت آگەنلەرى سزنى اولدېرەلەر» دېم.

«— بچون تقليدەگە مەن موسقودا وده يولدا اولدېرش
دەدە قولايلاق ايمەسى؟» دېدى.

«چونكە سز تقليدە اولدېرەلەر بولك ويگنلەر اوجون
كاشاي ارميلەر اوشىگە آتوب آخىر مەسئوليتەن» چيئش كوب
يگىل يولاندە دېم.

مەن بو تخمىم جمالقا شو قدر اوزاق وده مەن سز كوروندى، كە
او كولومبەدە بواردى.

اوندان سوگرا بر كوردوشەك، جمال باشا چوئب كىندى.
بر قانچا وقت سوگرا تەلگراف اولك قيلمە اولدېرەلەكلىكى
خبرىنى كىتردى. ساوت غازىلارى بو خايشك «جمالدهن اوج
آلاقچى بولغان ارمنى قاشاقلارى ايشى» بولغانلىقى يازدېلار.
احتمال بونكە ايناغالاردا بولغانلر، بر، آيتوقا مەن ايشە حال باشا.
لك ساوت حكومتك اوز امرى بويچە اولدېرەلەكلىكە هيج
شە ايشە كەن ايدك.

مەن ايمدى يوروشى چە كىت تەوگەنى دومادە دېگەن بر
كورجى مسئلەك حقيقتىنى كورسەتوب اوتورويدى. بو ساق چە كىت
دومادە ياقىدا چىققان «چەق وده قوميتەن خدمتە»

«На службе ЧЕРА и Комитета»

دېگەن كىتابدە «جمال باشا موسقودا يوروشى يەن كورختان
چەقاسى طرفدەن تەين ايلگەن مشهور باشچى لوبادز Lobadze
ك قولى يەن اولدېرەلدى» دېدى. دومادە «جمال باشا عسومى
محاربە زماندەگى ارمنى قيرغىنى اوجى آلاقچى بولغان ارمنى
داشاقلارى طرفدەن اولدېرەلدى دېب خبر تارقايلىدى. بو خبركە
ايندېلار، چونكە ارميلەرك اوج آلاقچى بولغانلارنى اولدېلەر
ايدى» دېدى.

دومادە: «بولك ويگنلەر جمال باشاك كىمالچيلەر قشلى يەن
اولدېرەلدى دېگەن خبرنى دە تارقاندېلار» دېب يازلار.
مەن سزگە بولكەيك پروواقتورلەدان بر نمونە:
جمال باشاك اولدېرەلشنى اوجون موسقودان امر بر كەلمەرى

حالدا اوند كمالچىلار ئىشلى بىلەن (11) ارمنىلەر طرفىدىن اولدىرى-
يلگە ئىككى قىتدە پروواقىئون خىر تارقانلاردا
ئوردە ، جمالدا بولمىدىكىلەر اوچون يالغوز پروواقاندا اولدىلار
لادى ايدىلار بولمىدىكىلەر اولانغا بىر آن اوچون كە بولسا
ايناسلار ايدى . ھەر ايگىيىلىك ۋە ايرىكچى موسقا بولمىدىكىلەر
طرفىدىن اولدىرىلىشىلار مقرر ايدى . چىندەن بولار موسقا
خالىئىك قوربانى بولدىلار .

أوردىدا لادىك يىشىكى ، اوزىك تارىخى يورنى بولغان تور-
كىنى مەدافە اينىرگەن بىر قەرىمان اولمىدە شەيد ئوشدى .
جمال پاشا ۋە بىر دە بىر كە ايتىلىمىگە چاقىروب يوردىكى
ساوتى حكومتىك خىتەلە اولدىرىلدى .

اَكْ اَلْغى مَقْدَس وظيفەمىز

ھەر مىلتىك يوزىنى كولىمىز جەك مىلى باراملارنى ۋە ايسلەگەندە
بوزە كىيى آيىتچاق قايغولى قارا كولىمىز بار . ھەر خىللىك مىلى
تارىخىدە اوڭى سويىتىرىلەك يارلاق دورلارنى قانازدا بىزدە قايىر .
زاتى ياراماسى خادىملەر كوردولمىدى . مىلى تارىخىك وظيفەسى دالما
يارلاق دورلاردەن ، مىلى قەرىملارنىك خارقىلار ۋە ايتىلارنىك بىت
ايشەك كە ايسەس ، او عىنى زەمانە خىللىك فلاكت ۋە مائىللىقا
سوزدە كەن كوكولسىر ۋەلەردەن بىت ايدەمەك سىلەرىنى ياش
ئىلگە ايدىنلاش وظيفەسىدە كوردە .

بويىك خلق كىلىمىك بىتسراغا باش سىب اسارت بولغاندىر .
اوزون سورگەن اسارت دورى كوشچە بويىك بىر خلق كىلىمىنى
ايتسراغى اخلاقدان محروم قىلغاندىر . بىر خىللىك مىلى بىرلىكىنى تەدبىر
ايتەرك بىرچەدە يوشمەكە ئىككى ۋە بىشى فردلەرنىك مەسب ۋە رەتە .
كە بىرلىكە ئىككى دە بويىك خلق كىلىمىنى بىتسراغا اوچرەتكەندە .

بىر نىچە تارىخى مىثال بو ادعاى ايدىنلاندى :

بوكونكى تارىخى مەدەنىيىتى بايلارنى قانازدا بىرلىكى اوردىنى آلمان
لارنىك مىلى تارىخىدە ، كوشچە اوز توك تارىخىدە بولۇپ
اوتكەن بىشى كوكولسىر خادىملەرگە اوختاشقان ۋەلەرگە بولۇپ قار .

اوتكچون مىثالنى اولچە آلمان تارىخىدەن كىلىمەن .
مەلوم ، كە بوكونكى مىتەد آلمانا كوشچى پروسا ۋە قەدىملى
دولت كىشىسى بىسارنى ايتىدىر . آلمان مىلى بىرلىكى تۈزۈلمىدەن
بوزون خاسرىغى آلمانا ، اوتكەن عصرنىك اورمانلارغا ، ساقىز
دوقاللى (Herzogtum) لاردان غارت ايدى . بىر دوقاللى ، شۈبە
ۋە قىتچە بىر بىرەندەن آچاقشە قۇقلى بولغان . آلمان اورمانلاردىن
ئىككى ايتكەن ايدى . بىر آلمان اورمانلىرى ۋەقەلە بىرلىرى بىلەن
قارداشچا كىچىنە آلمانلار . تۈرك خاللىرى بىر ۋەلەر اوز آدا
اوگەي آكانا ۋەلەردىك قانداي تالاش بىرلىشىپ بولالار ،
آلمان دوقاللىرىدا عىنى ياراملىقلىرىنى قىلغانلار . آقاسق تىمور بىلەن
سلطان بايزىد آراسىدا كى اوردىلەرگە اوختاش قارداش توبالايى
آلمان مىلى تارىخىدە اوچرەمىز .

مىتەد آلمانا ياراملىقلىرى بوزون باواريا ۋە بادىن اولكەلەرنىك
قارداشلارنى پروساگە قارشى آلمان ۋەقەلەرى ۋە قارداشلارنى طىعى
خاسرىدىك ايسەس ايدى . باوارياك آلمان دوستمانى بىب تاللىغان
دولتەلەر بىلەن بىرگە لىشىپ قارداش پروساگە قارشى قوراك كۈندە
دەپ جىققالى تارىخى بىر حىقىقتە . بادىن دوقاسىنىك اوز عىسكەرلىرى
ايتكىلەرگە ساتوب پروسالى قارداشلارنىك قانىنى توككەملىكىدە
آلمان مىلى تارىخىدە ياشىرىلا آلايدىغان حىقىقلەردەلەر .

مىتەد آلمانا تۈزۈلمىدەن بوزوننى دورىدە آلمان خىللىك باشقا
مىنگ فلاكت كىلىمەن بىرگە خادىملەر آلمان مىلى تارىخىدە
كۈنگە كۈرۈنەدە . ايمەدى آرقى مىثاللار بىلەن ۋەقەلەنى آلاساق ۋە
اوزىمىزنى كۈپ چارچانماقلىق اوچون بىر سەكرەت باقىن زەمانە

اوتسك بۇ سۆڭ دوردەدە بىر كەبى اسىر ملئەلەرگە جىرت بولۇرلىق كۆپ گە حادثەلەرنى اوجرەتمەز. ھەممەزگە بىلگىلەمىز، كە اۈن يىش يىل ايلگەرى آوروپا تۇپراغىنى تىزەتكەن، ھواسىنى كوردوللەنگەن ۋە اوقيانوسنى چالقدان غان آلمانلار اۈن مەنقىلەرى بىلەن دىيا اوردوشىنى يوقاتىدىلار. يىگىلگەن آلمانىك شىرقى پروسىيىسىدىن بۈيۈك بىر قىسمى (Korridor) بولشاقا قوشۇلدى. آلمان داستانىك يولاقى سالىغان رايۇنلارنى قىرغاسۇز ۋە اىككىزىلەر تامانىدىن اشغال قىلدى. آۋستىيا پارچالاندى...

تۈركىيە دىيا خىرىطەسىدىن اوجورۇپ تاشلادىلار... باشقاچا قىلىپ ئەتىگەندە رايۇنلارنى (دەين، نەرى ۋە لايتىدە) فرانسۇز ۋە اىنگلىز عسكەرلەرى، تۈركىيە تۇراغىدا اىنگلىز، فرانسۇز، اىتالىيان ۋە روم عسكەرلەرى بىر ئىچە يىل ظفر مارشاللىرىنى چالدىلار. تۈرك عسكىرىك مەھارت، مەنات ۋە باتۇرلىقى آرقىسىدا يات كۈچلەر قىسقاغە مدت اىچىدە تۈركىيە تۇراغىدىن سۈيۈرۈلۈپ تاشلادى. «ساشا آدمە اۈلدۈرۈلدى» دېي اۈلەنگەن تۈركىيە قاينادان تىرىلدى. اۈ بىر ناماندىن آلمانىيا ھۆكۈمىتىگە ھادىلىسى سايىمىنىدە رايۇنلارنىدە فرانسۇز ۋە اىنگلىزىلەر ناماندىن بوشايدى. فقط قىسقاغە دوام ايتكەن بۇ اسارت دورى تۈركىيەدە تۈرك ملئىنىك، رايۇنلارنىدە ايسە آلمان خەلقنىك اضطرارنىنى آغىرلاشتۇرغان اېزىلەر تاشلاپ كېتىدى...

بورادە يونان اوردۇسىنىك آتالولىدە قىلغان بىمە ۋە دۆلەتلەرنى سەناب اۈتۈرۈشكە حاجت يوق. چۈنكى اۈلەلەرنى ھەممەز ياختى بىلەمىز. بۇ مەقالەدە آتچاق بىر قىتقە بىرنى كۆپ ياقىندىن علاقەدار ايتەدۇر. اۈدە:

قىسقاغە مدت اسارت دورى، ياشاش طەلەسلىرىدا قالغان قارداش تۈركىيەدە اىنگلىزىلەر ۋە يا آمىرقاللىق مەندەلەرنى قانۇل قىلىشقا

رامى بولۇپ كوردۈنگەن كىچىك بىر تۈدەلىك كوردۇنۇپ قالىشلىقى! بىر ئىچە يىل فرانسۇز اشغالى آستىدا قالغان رايۇنلارنىدە ايسە آلمان يۈرتى آلمانىياغا قوشۇلۇدىن ئاۋرىغان آلمانلارنىك جىقلىق قالماللىقىدۇر... دىيا ملئەلەرى اىچىدە يۈكسەك باتۇرلىقى بىلەن شەرت قازانغان آلمانلارنىك رايۇنلارنىدەكى قارداشلارنى، اۈز يۈرتىدە ياپانچى خاكىمىنى تىزىچ ايتكەنلەرنىنى شو درجەدە آشكار قىلىدىلار، كە اۈلار رايۇنلارنىدەكى آلمان غەلىتىدىن فرانسۇز ئىشقى ايتىلەر نامۇرى موسو بىرمان ۋە ملئەلەر اۈيۈشمەسى (جەمئىيەت اقوام) كە شىكەيت قىلىشقاچا كېتىدىلەر.

ئارىچىدە خارقىلارغا باتۇرلار كۈرسەتكەن ۋە اۈلۈغ دۆلەتلەر قورداق آوروپا، بۈيۈك ملئەلەرنىك غەپلەسنى تىزىك ايتكەن تۈركىيە، بىك اۈلەمس، بىلماس قەدىرىگە تىزدە ايتكەنلەرنىك تۈركىك اۈز اۈغۇللاردىن كوردۇنۇپ قالىشلىقى ۋە آلمان رايۇنلارنىك آلمانىياغا قوشۇلۇشقا اۈلەمگەنلەرنىك آلمانلارنىك اۈز قارداشلاردىن جىقلىشىشنىك سېلى شەھەز قىسقاغە مدت بولسا بۇ اۈلەلەردە دوام ايتكەن اسارت دورىدۇر.

ايمىدى ئەلەلەيپ اسارت دورىنى ياشاماقدا بولغان اۈز يۈرتىز تۈركىستان كە قايتۇپ كېلەيلىك. روس اسارتى آستىدا ايتكەنمە كىدە بولغان بىختىز تۈركىستانلارنىك بۈگۈنكى قايتۇلارنى مى ئىشراپلەرنى تەقىت ايتىپ يۈرگەنلەر ياقىندىن بىلەنلەر، اسىر تۈركىستاندە اسارت دورىنىك وقىلە تۈركىيەدە، ياقىندا رايۇنلارنىدە قالدۇرىپ كېتىكەن ياراماس ۋە مىلى ھاكىمىت قىتقە نەزەردەن بۈتۈن تۈركىستان استىلا. لىچىلارنى توشۇش ۋەلىك كۈگۈلۈر تىجەلەر بىرمە كىدە بولغانى كۈرەلىك قايمىرماقدا. چار روسىسى اسارت دورىنىك تۈركىستاندە روس ھاكىمىنى تاپانچىنى اۈلاراق سادىق مېرەبىلەر ۋە اۈز شىخى داخلىدىن بۈلەك بىر نەرسەنى توشۇش ۋەلىكەن جاھاللار اچىلى سىد مېر خالىم كەبى احمەللەر تاشلاپ كېتىكەسى بارچامزنىك مەلۇمىدۇر.

اسیر بولوشد. (لایارت روی - «بختی غمستان» دهن)
 «تورکستان» روسیه قولدا اسیر بولوشینگ تورکستان
 اوغوللاری سانالغان اکمل ده بیله (۰) تاماندان یاقلاپیشی،
 «مشریک» بختی غمستان ایکی نایقر آغیرلاشدیرلر.

جوقای اوغلی مصطفی - «باش تورکستان» سان 6۰3
 نوقماش اوغلی

ملی کوردش میدانده

یز «باش تورکستان» نك 13 نجی ساندا اکمل اکرام نك
 تورکستانده کی ملی حرکتلر حقدن سوله گن اوزون نظیتی
 بایب شرح ایتگن ایدک شو اکمل اکرام اوغلی 6 نجی فیزال
 (شاه) ده، ناکند اوکتایر محطسی 3 نجی فرقه قوغراسند. ینه
 بر نطق سوله گن، یونون بولک ویک نظقلری گهی اکمل اقدینک
 بو خلقی ده لنین، ستالین سوزلریدن ده 16 نجی فرقه قوغراسی
 قراریدن «آیت، حدیثلر» خلقی بلن تولدیریلگن اوزون بر
 نظقدیر.

ملی حرکتک قورقولو بر شکله بولغانی اکمل اقدینک
 اوزی ده صدیق ایتدیر. بو یه کی تایلغان ملی تشکیلاتک باشدا
 فرقه باشلوقلاری، پروله تار دیکتاتوراسی حکومتی آیاراندا آن
 مسئول اورونلارنی تونوب کیلگن کیشیلرک نورگه ملکی، اکمل
 نك اوز میرجه، بو نه لکته نی شدلی قیلیب یویارغان.

منان، باتولر گهی ملتچی «بودی» لهرنگ قاندای یول
 بلن فرقه قاتارینا کیریب آلوب «بایاقیش موسقوا قوللاریتی» یب
 قویارلق درجه گ کیلکونجه قایلکله لکلری اکمل اقدینک ده

(۵) اکمل - «تورکستان» روسیه نك آیریلان بر یازجاسیدر. روسیه
 بی ایسه - «تورکستان» موسقواک ویرلکیز باشی آکامیر - «دیر اندا
 ایتدیر.

اکمل ایدرغان بر حال ایشی، اگر گه، یه، نولک احتیاطی
 «یووان ایللری» بولسا لاری بیچاره نه لکسی، قاجانی، باومان
 ده باغقالار گهی موسقوا دیکتاتوراسی آگه تلر نك قورغان
 سوله کللری گه قالغان بولور ایدی.

له نین نك روحیکه شکرلر، گه، بو ملی «بوریلر» گه، یه
 نولک قایقاییا توشوب پروله تار دیکتاتوراسی، دنیا اقلایی ده بولار
 ایله بر ابر نولک تورکستان ده ملی نه لکهدن «قوتلوب» قالدی.
 بو دعایی قیلغاندان سولک اکمل اقدی لنین ملی سیاستدن آرت
 بولسا هم آغما جیللقا یول بیرمسلک ده ملی مسئله ایکی جبهه
 آمانس سوردن کوردش یوروتوش اوجون آند ایچدیر.

یز لنین نی بیلشده اکمل اقدی بلن جایشماق ایتمه ییز.
 یونک ایله بر ابر لنین نك یازولاری بلن بر آرتک نایش
 بولغانلری سویای آلامز.

مه نه بولک ویک «فیروز» یغیر نك «مللر نك اوز مقدر آتی
 یلکیش حقی» توغروسند گهی یازووی:

«اگر یز حقوقی تعیرلر ده خیالی نرقلر بلن اویاماندان
 ملی حرکتلرک تاریخی وه اقتصادی عامللارینی بکشیرسک،
 ایستراپتیمه ز شو نیجه گه کیلیب چقامز: «یر ملتک اوز مقدر آتی
 یلکیش حقی دیمه ک، او ملتک یات بر ملتک نایشی
 وه حکمی آستندان چقیب، اوزیچم آیری ملی مستقل دول خالد
 یاشایا بیلشی دیمه کدر. (لنین اثرلری مجموعه سک XIX نجی
 جلدی، 98 نجی صحیفه گه قارالین). روسچسی:

«Если мы хотим понять значение самоопределения
 наций, не играя в юридические дефиниции, не «соци-
 ная» абстрактных определений, а разбирая историко-
 экономические условия национальных движений, то мы
 неизбежно приходим к выводу, под самоопределением
 наций разумеется государственное отделение их от чуже-
 национальных коллективов, разумеется образование са-
 мостоятельного национального государства» (см. Ленин,
 Собрание сочинений, Изд. 1921 г., т. XIX, стр. 98).

طبیعی، اگه ائدی بونی بک یاخش بیلدور، فقط او اوزونک
بوگونکی «یری» ستاین آرقا بیدان کیتدور. مده روس بولشد
ویکله ریک بوگونکی «ریک تاگزی» ستاین بک 1921 یلی
لاجی فرقا قوروسنده بو مسئله حقیقه سویله گه لیری:

«... مثله ریک اوز مقدراتی بیلگیش مسئله یوش ده معاصر
بر شعاردهن گنه عبارت بولوب قالدی... بو شعار آرتق بونک پروغرا
میزده هم یوقدور. پروغرامیزده بو آگلاشیلار بیدرغان یوش، خیالی
غیری معنی ملی مقدراتی بیلگیش، شعاری حقیقه ایمه، آجیق
وه آیدین آگلاشیلار بیدرغان، مثله ریک دولت حالده آیریلا بیلش
حق یوقوروسنده سویله بیدر. یونلار ایکیسی باشقا باشقا مسئله لیردور...
بو شعار (ملی مقدراتی بیلگیش حق) ملی انقلاب حرکتلیری
قیزیشماقدا بولغان مسئله خقللیری ایچده بون اوجون بر انقلاب
شعاری و تبلیغینی اونی آلا دور. ساویتلار اتافی اوز اختیاری بلن
یرلشکن خقللر بک فده راسیونی بولمالیقدان، بو هم مللک ملی
مستقل دولت حالده باشایا بیلش، دیگن شعار ساویت روسیه سی
اتفاقیا کیرگن خقللر بک اوز اختیارلیری بلن عملده فایده لار
یلما ی قالا دور. اینکله ده، فرانسه، آمریکا، ژاپونیا گهی دولتلر بک
قول آستدا کی مسئله لیر او، عربستان، ماسوئونیامیا، تونیکه،
هندستان گهی باشقالار قاراماقدا بولغان مللکلر بلن ایتمیر
بولغان مدتیچه بو ملی مقدرات حق شعارندهن کیچیش ممکن ایمه.
حاضر کی وضعینده بو شعاردهن کیچیش آلتا (آوروپا، یونک
دولتلیری) فایده بیکه خدمت ایش دیمه بولا دور. روسیه سی:

(Национальное самоопределение превратилось в
пустой звук... Этого лозунга у нас больше нет в про
грамме. У нас говорится в программе не о националь
ном самоопределении — лозунг совершенно расплыв
чатый, а о лозунге более определенном и ясно опреде
ленном — о праве народов на государственное отде
ление. Это две вещи разные... Но этот лозунг для нас

в данный момент разгорающегося освободительного
движения в колониях является лозунгом революцион
ным. Поскольку советские государства объединяются в
федерацию на началах добровольных, постольку право
на отделение остается неиспользованным по воле самих
народов, входящих в состав РСФСР. Поскольку же дан
имеет дело с теми колониями, которые находятся в
тисках у Англии, Франции, Америки, Японии, постольку
мы имеем дело с такими подчиненными странами, как
Аравия, Месопотамия, Турция, Индостан... постольку
лозунг права на отделение является революционным и
отделяется от него — значит сыграть на руку Антанты»
(Из речи Сталина на X съезде партии).

لهین بک «مثله ریک اوز مقدراتی بیلگیش حق» مسئله یی
قوروشی بلن اولک ستاین تاماندان خبر ایتیشی آراستدا کی
فرقی کورده سیمی؟ لهین چه «مثله ریک اوز مقدراتی بیلگیش
حق» دیمه بک. هر مللک باشقالار بیدان آیریلا بولش
مستقل حکومت توزوشی دیمه کدر. ستاین چه بو «اوز مقدراتی
بیلگیش حق» «یوش، خیالی، غیر معنی» بر ناووشدان گه
عبارتدور. لهین نظریه بیکه قارشو ستاین، مثله ریک آیریلا بولش
«مثله ریک اوز مقدراتی بیلگیش حق» مدهن آیریلا بولش
«مثله ریک آیریلا بولش حق» دوش بولشه ویکله ریک کوزنده کورده
شدیکلیری اینکله ده، فرانسه، آمریکا و ژاپونیا گهی دولتلر
قاراماقدا بولغان خقللر مسئله بر انقلاب شعاری سانالور
ایگن، ساویتلار روسیه سی قول آستدا ایریلشه گده بولغان خقللر
کی کیلگه بده بو شعار «فالدا لایعای» قالا دور...

مده بولشه ویک ائدیله ریک اوز «قیزیل یعیر» بک نظریه بیکه
مدا قازاری ائتیله نه یب اوتوش کیره بک که، لهین «حضرلیری»
باغلق و حافظه سی بوتون چاغدا اوز نظریه سی اوستده شاکردی
ستاین بک فاحش اوهراسیون (عملیان) یوروشیکه بکین که
«فاحش بریب» ده قویان ایدی.

ایندی لهین ملی سیاستی «دیگن نارسه نك توغروسى قايسى؟
«اقللاجى» لهین نك اوزى تاماندان خیین وه تیسیر ایتلیشده می؟
یوقا ستالین نك نیکه ریسى نه یاه شروپ کورسیتشده می؟ یو مسئله
اکمل اقدى اوجون قلمى سورنده ییشلیب قالغان اوختایدیر
او ستالین نك «ماشخو خاسینی» لهین نك «بلاویگه» ترجیح ایتدیر.
یز یونگله لهین نك بزم اوجون ستالین دهن مقبولراق بولمالی
سویله نك ایستیمیز، یوقا لهین نك ملی سیاستی ده بروله نك دیگن.
نوراسی مافیگه تابع بوتولگه بیدن بزرگه هیچ توغرى کیله یدر.
یز بو یرده لهین بدهن ستالین نی قارشولاشتروب، روس بولسه.
ونگله نك «اقللاجى سوز دناکارلکله ریسى» کورسیتوب گنه کیشمه
کچی بولامز.

طبعی، آزگه، محاکمه گه ایگه وه اوز اساسی مهملکینی
اویتمه گن بر آدم اوز خلقی مقدراتی حقده اویلمه سدهن روس
نیزه سینک کوچی بله بوندای «ایکی یوزلی» ملی سیاستگه تابع
بولما یدر. ایسکیدهن قارا جاردلی روسلاری، ایندی ده قیزیل بولسه.
ویک روسلر تاماندان یورویلمه کده بولغان، روس بولغان اطراف
مستملکله خلقله ریسى تالاب بوغیشمان عازن سیاستدهن باشقا بر
معاده «لهین ملی سیاستی» دیگن «بشری سیاست» نك بارلینی ادعا
ایش اوجون انسانک بوتولله ی اویاتسز وه وجداسز بولوش کیرمه.
برجه مئان، باتو وه بولارغا اوختاش یوزلهرجه نورکستانلیر
اکمل اقدینک دیگه بیدیک فرقه گه یاشیریلیب کیرگن ملی نیکه
ریجیلک حرکتی «آگه تلدری بولمای، «لهینیزم» گه ایتمان.
«اقللاجى» اولاراق فرقه گه کیرگن کیشیلر ده، فقط بولار
لهین نك «اقللاجى» بولوب یورگن چاغندا، هر ملتیک، بقا
لاردان آیریلاپ اوز باشچا ملی مستقل دولت تویش حقی تار.
دیگن پروگرام شعار نك ستالین دورنده «مناسز» بوش برشار گه
بولوب قالغان یینی آغلانچ، اکمل اقدینک اوختاش شخص

اویات وه ملی وجدایی بوتولله یوقا بولارغان آدمالار ده.
بولار قیزیل، موسکوا قولونیز اوردلی قارشوستا قولی گئی یورل
ایکیپ اولور «آلماسدان» نورلو بولار بله اوز خلقی فیج
وینلدهن جقارش جاره لرینی قیدر ایشلانغان بولالار کیرمه.
ایندی لهین نی اوز ایستیه یینی قالما کیریب آلمان ستالین نك
اوز سوزلهریکه قانداق صداقت کورسیتکینی کورمیلیک، ستالین
وه اویک آرقاسدان کورکوریکه ایبرگن مینگلهرجه اکمل
اقدیلر «دنیا اقلایت نك یوگونکی رهبری» (ستالین) نك نه یکنه
سوزی وه یرگن «عدمه نك فوق العاده» توغراقی، «ایک یینی کور»
سایش اوجون ایسایتی (بار بولسا) آغا قویوب آند ایچیدیلر.
یورده ساویت روسیه نك ملی سیاستی آیریجا بر اوردون
توگن X نچی فرقه قونرمه نك مروضه لریکه کوز یو کور.
تپیلک، 1921 نچی یایی تویلانغان یو X نچی فرقه قونرمه نك ملی
مسئله نیومده کده ستالین بله یرگه او زمانک قودلی قومویستله
رندن سالغان گه تورکی ساقاروف مروضه بولغانلار ایدی.
مه شو ساقاروف نك فرقه قومویستی تاماندان حدیق اینلگن
مروضه سده نورکستان حقده سویله نك شو قعله شایان دقت.
«یورده کی عادی روس قومویستلری کوچیلک نك فکرجه
سقی سیاست قعله نظرندن (نورکستانده) بر تاماندان روس
موشوموز لاریغا، ایکیچی طرفدن یرلی موشوموز لاریغا قارشو
برابر حرکت ایپ ایکی تامانی دایک اوردوش کیره ک ایست، بو
روس موشوموز لاری بله یرلی موشوموز لاری نیکه اوردو.
شدهن حقیقی روس قولونیز اوردلی وه ملی حقوقی یوقایش سیاستی بوردوشدهن
باشقا بر نیجه چیقما یدر (*)».

روسیجی:

«Тут большинство рядовых российских коммунистов-средняков полагает таким образом, что, поскольку

дело идет о классовой политике, нужна, с одной стороны, борьба русских кулаков, а с другой стороны — туземных эксплуататоров, туземных кулаков, и обязательно одновременно и равномерно. Из этого одновременного битва ничего, кроме истинно-русской колониальной политики, кроме проведения под советским флагом национального бесправия, не получается." Из доклада Георгия Сафарова на X съезде партии.

ایندی یللاردانیری تورکشاده خلیق ایتلیب سینهلده کده بولغان بو نظریه یلن اگهلا اقدیک ایکی اجهده کوروشه. دیکدن اعترافینی قارشولاشیریک. شهسز سزده که تورکی ساف. رولک نا او زمان بو ایکی اجهده کوروشه. شعاری آشتدا «حققی روس ملی ایزچیلک سیاست» یورونوله کده بولغانلیقی قانداق توغری تشخیص ایت یلگه یینی کوروب خبرت ایترسکر. بولشه بیک اقدیلر حاقیسی بک ضعیف آدلاردر. اولارلرک اوتونله گن ندرله لری وه آرقاسی اوزولمه گن بر عونه لری بولسا او عده اویاتیز، وحدانس جاسیغا یالغانچی وه آلدایچیلارلاردر. بر بوراده مان، باتو که می یوزله رجه تورکستان ملی قوممو. یستلرلرک ملی اجهده که اوتوشلرلرک یزم کوچلی نیتوانلر آرقا سندا بولغانلیقنی اعتراف ایش کیستی لازم تابامز. اولارمی ملی اجهده که اوتقوزغان ساویت حکومتلرک اوز خائانه یالغان سیاستدر. اولار له یینلک انقلابی بولوب یورگن چاشلاردا ملتله رلک اوز مقدراتینی یلگله ش حقی توغری سنده کی نظریه سیکه روس بولشه. دیکلرلرک توکور گنله رینی، اجهده کم روس ملی مسئله که چیلکی.

(9) یوزلریدا ایتد ایلکین ستاین مروهده سی وه سافارولک سوزلری 1921
تجی یلی ستاینلک آلمان اداره قیلغان ملی ایشلر قومسارلی حیرلندن «ملی مسئله
وه ساولار روسیه سی» ایسی آشتدا تارالینان گنایهده باشلیب چقتان، کورولدر.
که یوکون ستاینلر حیرلندن تورکشاده ایشکه آتیرلماقدا آکلر ایشیکه اوشتاش
تیلر ناماندان. اوگایر اعلانیلک که ته یوتولدری «غیب ماداندان سیاست» اوزعار
ستاینلک اوزی حیرهده. «حققی روس مسئله که یلک سیاستی» ایدگورلرکدن ایسی

روس بولغانلر خلقلر اوشنده املاری سیاستی یوزگوزده کده بولما.
بلازی کوروب ساویت جهه سندن ملی اجهده که کیجه کده مللر.
کیجه کی فرقه وه حکومت باشلوقلارلرک برک کوبدن
یولگله دیگملر ملی اجهده رگه کیجیب اوتوروشلری ساویت ملی
سیاستلرک اچ یوزینی وه ملی اجهده که اوشینی درجه سینی کورسه.
خودلک کوچای حادته لولک بریدر.

اگدل اقدی، تورکستان ملی کورده نیک موسقوالی اوزلر
فلاری دیکتاتوراسیغا تهلکه تشکیل ایتدگن بر شک آلمانلیقی
توغری سنده کی نظریه سنده بک خلیق.

بحوقای اوقلی معضی

اینگلته ره وه هندستان

مجموعه رلک کیچک حصی، ایسی، که تورکستان ایدو تورمندن
باشقارمادان؛ توغری علاقه سی بولغان مسئله لرکه اوروون سیرتیر که مساعده
ایته ییز. بونیکه برابر، خودای مسئله بار که اولار قری یالینان علاقه سیر
مسئله لره ده. یوزلرک کیله کده کی وضعیکه حیاسی آتیر کورسه، اولارلا. هند
ستاینلر بریتانیا ایسی بونیکه قارشولایب تورگن کوروشی شولای مسئله لردن سارا
لاور. هندستان مسئله سی حاصرعی گوشه ایک بووک «جهان مسئله» ندن بریدر.
دیه که مسئله ایشک بولاییز. کوریدن بر دقیقه دهه قاجیر ماسلق گیرمک، که هندستان
جهان قلیاشنده بووک بریتانیا کوجیک اساس ملله لردن بری که ایس «تجی
زمانه روسیه» واکه یوزلرک ایک مبه «ایستی» یز. «نه شوگ اوجون یوتون
دویا ایشکار» عامه سی هندستان بولوب تورگن وهه لره که بولچه کوب اهمیت بریدر.
تولنده بر اینگلتیره. هندستان کوروشلرک حاصرعی وضعی حقه لیشا معلومات
بریدر.

اونکه ن یل، هندستانده شایان دقت قالی حادته لر بولوب
اوندی. هندستان ملتچیلرلرک باشلوقی غاندی، خلیقی «یوسیمده.
سلککه» (ایلماشلرلقعه)، سوز بلن اوندادون عملی جورنده
ایشکه آشیروغا کیچدی. هندستانلک شهر وه قیشلاقلارینی یایان
کیزیب خلیقی توژ انحصاری قانونینی یوزوشکه جاقیردی. غاندی.

هند استقلالچیلاری طلبی قبول علیحدہ بولمالیسی سولہم اوتور
 روشک احتیاج یوق، مہم بولندای بر اؤرس (Ore) بلن بالغا آراسندا
 قیسلان اینگلیر هند فونرہسی یہک احتیاطی حرکت اپنن میجو
 رپتہ ایدی، یو قونرہ 19 جی عیتوار (کانون تائی) دہ یئدی
 فونرہمہ حاضر لایمان آکلاشما شوندای خلاصہ ایشہ آلاؤر
 اینگلیرہمہ هندستانی، مستقل وہ پارہم مستقل هند ملککھری
 کیلہجک هند قونرہ فونرہسیونن تشکیل ایندیرلر، اینگلیرہمہ هند
 ستانی اوز پارلامانی وہ اوز پارلامان قارشوستدا مشول حکومتی بلن
 اوز اوزینی اداره حقیکہ ایکہ یولادور، لاکن حکومت هندستان
 والیسی تاماندان نمین ایشلہدر، هندستان والیسی ایسیدیکہ قدر
 بولمایدیک اینگلیرہمہ حکومتیک ایسہم، هندستان ایسہمیانوری
 (یسی اینگلیرہمہ قرالی) نلک وکیلن سانا لادور.

یونہن باشقا اینگلیرہمہ هندستانی خارجی وہ مالی سیاستہ
 حری ایشلہریندہ آیریم حقوقکہ ایکہ یولادور، کورونہدر، کہ یو
 قونرہمہ قاراری هندستان اوچون «دومینون» حقسی ہم کوزلہمہ
 کہملکی، بالوز اینگلیرہمہمہ هندستانکہ کیگ حقوقی مجاریت
 وعدہسی پر کہملکی آکلا لادور.

یو قونرہمہمہ نتیجہسی هند استقلالچیلاری وہ هندستان ملی
 قونرہمہ جیلہری طلبی نقطہ نظرہن قانقارلق بولماسادا هندستاندہ
 واقبتیہ تیجک کہ سبب بولدی، قونرہمہ ایشلہری یتکندہن سولک
 اینگلیر حکومتی سیاسی عمومی عقو اعلان ایدی، غاندی وہ باشقا
 هند استقلالچیلاری باشلوقلاریک آزاد ایشلہلہری حقتہمہ امر یزدی.
 غاندی قاماقدان چقار جیقباس هندستان والیسی لورد ایروین بلن
 مذاکرہمہ کی ریتدی، غاندی بلن لورد ایروین آراسندا بولمان
 آکلاشمانک اساسی مادہلہری شوندای خلاصہ ایشلہمہ آؤر:

1 - هندیلہر بویسندہمہمہ (اماعتزلک) جرکسی نورہمہ
 درلہر.

2 - اینگلیر حکومتی ملتجیک حرکتی بلن کورہش متصدیلہ
 جیاندیلمان فوق العادہ قانونلارینی یوقاندر.
 3 - هندیلہر اینگلیر ماللاریقا قارشو باقوت قیلینن تاشلایندور.
 4 - اینگلیرہمہ حکومتی توقاشولاردا قاماقدان آلمانلاریک پارچہ
 سی آزاد ایندور وہ یومناستلہمہمہمہ ایشلگن ماللاری قانقارلور.
 5 - اینگلیرہمہ حکومتی ساحللاریقا کی یوقسول اعلایکہ وز
 جیقاروب اوز دائرہلہرہمہ ساتیشا اذن برہمہ.
 یو آکلاشمان سولک غاندی یورنہداشلارینی سالتقارلی تولہ
 نلک وہ اینگلیر ماللاریقا باقوت قیلناسلغا دعوت ایشہ باشلادی.
 اینگلیر حکومتی ایسہ 15 میگدن آریق قاماقدان هندیلہری آزاد
 ایدی، حاضرہمہ غاندی وہ باشقا هند ملتجیلہریک اشتراکی بلن
 بولاجاق اینکچی اینگلیرہمہمہ فونرہسی حقتہمہ مذاکرہ باراند
 یو یہکی قونرہمہ نتیجہمہمہ قاندای بولیشی حقتہمہ ایسیدہن
 بر حکم یریش قیین بولسادا اوتگن قونرہمہ قارارلاری اوستدا
 نوشونوشدہ غاندی بلن اینگلیر حکومتی آراسندا کہتہ کہ فوق
 پارلیمنی سولہمہمہ لازم، غاندی اینگلیرہمہمہ حکومتیک خارجی،
 مالی سیاست وہ حری ایشلہرہمہمہ حقوقی مسئلہسی مذاکرہ،
 منافقہمہمہ خارج دیب سامانان مدتیہ اینکچی قونرہمہمہ معاسی
 بولمالیسی آجیق سولہمہمہمہ، چونکہ غاندی چہ هندستان استقلال
 طلب ایشدور، او اینگلیرہمہمہمہ هیچ بر صورتلہ هندستان ایشلہرہمہ
 قاریشیونی ایستہمہمہمہ.

ہر ایکی تامان - اینگلیرہمہ وہ هندستان یہکی کورہش
 اوچون حاضر لاندورلار.

مارٹ سولکلاردا «قاراجی» نہرہمہ بولمان هندستان ملی
 ایسکھ ریش: فونرہسی غاندی ایلہ لورد ایروین آراسندا بولمان معامدنی
 قبول ایتورک غاندی کیلہمہمہمہ اینگلیرہمہ - هند قونرہمہمہ بولاجاق مرخصلور
 ہیشک باشلوقی آمین ایدی، هند مللاری ایسہ غاندی بلن یولگن کیگ
 حقوقی قبول ایتدورلور، بونکہ هندیلہر ایلہ هند سامانلاری آراسندا کیگ
 ماسلق قانداق ایسیدیک اینگلیرہمہ بولدی.

تورکستاندا روسیه گه قارشو قوزغالیشلار

IV

سمرقند وه بوخارا اختلالاری

تورکستانداک تورلو تاماندان پاسوب کیلمه گمه بولغان قارا کوچنک مقصدینی او زمانکی خلق مقدماتینی اوز قوللاریغا آلتوب اونک منعتینی آرزولاریغا آلت ایتمه گمه بولغان قاتوومانلار حاکمدارلار کوزمه گمن بولسالاردا خلق کومدن سیزمندی. مئه 1868 یلی بوخارا خانلیغیغا قارشو سمرقند اوستانکی یوردوش قیلغان تورکستان عمومی والیسی که نرالی فون قاتوومانلک واق پادشاهغا یازغان راپوری: «بوخارالیلار، بزرک نهمزدهن اوز تورقارلیغا ماروب یرلشکن فاجیحیلارنی تعقیب ایتیشیمزگه اولمه یدرلر. جهلک، که تته قورغان، نور آنا وه باشقا مهم یرلرگه بوخارا عسکری کوچلیری بولغان. بزرک قارشو کورسه یلگن بودوشما تخیلیغا قاراماندان بوخارا امیریه کیلیشو معاهده سی تودوشی آلفا سوردم. آدارمز آستاندا بولغان یرلرنی قوزغالاجیلاردان قوردوش اوجون چیکمه ساقچیلارنی قوتله یدریم. فقط بوتون امیدلر بوشکه جفتدی. 14 نجی آپریلدا آلدیم ایشاچلی بر خیرکه قاراغاندا بوخارا خلقی امیرنی تیزدن روسیه گه قارشو سوغیشماققا مجبور ایتمه کچی بولار ایمش.»

فون قاتوومانلک مقصدی بوخارانی مسلح یولی بلن امیرلک شککنده فالدییرماق وه اونی تورلو معاهدلر بلن اوز ایدارمسی آستانکی تورکستان ولایتیک بر بولمگی حالیه تله یدر. مهک ایدی. بوخارا امیری ایه اوز تختینی ساقلاپ فالیش اوجون فون قاتوومان تاماندان تکلیف ایتلگن معاهده گه قول قویماق ایستر ایدی. لاکن بوخارا خلقی او معاهده نجه یمسته

اوتونک کوب متضرر بولاجانی یلر ایدی. بو حال خلقک غلیانی آرتیردی وه امیرگه ضیق اجرا قیلما سیت یردی. 1868 نجی یلی روسا اعلان ایتلگن معاهده روس ایسپه ریایزیمی بلن تورکستان خلقی آستانداکی ملی منعت تارتیشماسی ایدی.

قیسقا زمان ایچنده سمرقند، جهلک، اورکوت وه که تته قورغان اشغال ایتلیدی. بومقلوبیدن قورقوب کتکن امیر قاندای شرائط بلن بولسادا درحال کیلیشو قیلماقچی بولدی. فقط خلق شرفیز برکیلیشوگه اولمه سلکینی یتلیردی. بوخارا وه اطراف امیرلک حرکتمدن ناراضی بولوب حبسال کونه ردی. بو حالی کورگن امیر سوغیشی دوام ایتدیریش مجبوریتده قالدی. بوخارا کوچلیری مقلوب بولدی. امیر نرید ایچنده قالدی. فایتان قوزغالان یاشلاندی. بو قوزغالیش جدیراق ایدی. امیر بوخاراغا فایتشدان قورقاراق کهرمه نهده یککیب پای تحبکه فایتش اوجون موافق یر فرست کونوب یاندی.

بو آراقدا استیلا ایتلش سمرقند شهر سیزلهرنک یاردامی بلن روس ایدارمسیگه قارشو حبسان جقاردی. بو حبسان بوخارا بولدا بولغان فون قاتوومان کوچلهرنک سمرقندگه قاتوب کیلیشگه سبب بولدی.

سمرقند اطرافدا بولغان قیشلاق وه قصبه لر روس ایدارمسیگه قارشو کونه رلگه لدر ایدی.

1868 نجی یلی 1 نجی اییوندن 8 نجی اییونگ قدر دوام ایتکن سمرقند حبسانی. بو آراقدا شهرلک وضعیتیگه حاکم بولوب محاصره آستنده قالغان روس غاریزونیکه کوب که تلفات یردی. بو آندا فون قاتوومان کوچلهری یشمه ایدی غاریزون اوجون تسلیم بولوشدان باشقا جاره قالماغان ایدی. امیرمه آذکه غیرت وه حمیت بولا ایدی او بو وضعیتدن یاخشی استفاده ایه

آلور ایدی.
قون قاتوفمان کوچلری کیکلگندون سونک شهرسزلیلر قور
لاراق عصیان حرکتی باشلغان بولدی. گه نرال قون قاتوفمان
نک بو پرد کورسنگدن ظالمی بر انسان حیایتلک خارجه
ایدی.

بو حادثه دن سونک امیر هر نه سورته بولسا دا معاهده قیلشدا
قرار بردهد. بو معاهده بونجه او تاریخ (23 جی ایون) گه قدر
اشغال ایشلگن بوتون یرلر وه سمرقند روسیه قارامانغا اوت دتوه
یاریم میلیون سوم تضمیناتده بریده.

امیرنک بو حرکتدن بوتون خلق ناراضی ایدی. امیر ایسه
روسیه نک حمایتی آشتدا اوزنی راحت حس ایشمگده ایدی.
اونک اولدندن روسیه گه فارشو سداقلی بر قول بولماقچی ایکه سی
نک باختی یشلگن روسیه ایمپریالیزی وکیل قون قاتوفمان اونی
اوز قولدا بر قوشورچاق قیلیب تورکستان خلقدن ینده یاختیراق
قائده لاییشی اویلد ایدی. اونکچون هر ایکی طرفده بریرندن
امین وه ممنون ایدیلر.

شهرسزلیلر یاشدا بولغانی حالدا بوتون ناراضیلار امیر گه
فارشو حرکتلری دوام ایتدیردیلر. امیرده قوت توپلاب بو
عصیانک قارشو جیشاقچی بولدی. عصیانچیلار امیرنک ملت خانینی
بولغانینی سوله یه نکل اونی تختدن توشوروب یریکه ولی عهدی
گتته تورمی امیر اعلان ایتدیلر. بوتون ناراضیلار اونک یعت
ایتدیلر. کون گوندون قونینی آربروت «قارشو» شهر (بوگونکی
«بهودی») اطرافدا تشکیلاتینی تحکیم ایشمگده بولغان عصیان
تجیلارنک عهده سندن کیکله آلمان امیر اوز موقعدن فورقا
باشلادی. اویه لمسدن قون قاتوفمان گه مراجعت ایتمک یاردم
سوریدی. اوز منفعتی اوجون بو مراجعتی کوتوب تورگن قون
قاتوفمان امیرنک رجایی سونچیلر بلن قبول ایدی وه «قارشو»

عصیانچیلاری اوستینگه عسکر یولاردی. روس کوچلری گه
لورده کوچلری سیکیب شهری اشغال ایتدیرک امیر گه تسلیم ایتدیلر.
نه نه روسیه تورکستان تویراغدا بوندی بولان بلن اوز
قونینی آرتیرغان بولسا. تورکستان خلقدن اوز امیر وه خانلارنک
پاراماسی، اخلاقسز، حیثیتلکلرندن بو قایدار جایشماسی. فان
توکمه بیکه دغما بوگونکی فلاکتک اوجره گن.
بو امیرلر نک اوزلری تورکستانلی دپ آناشا حقلری
پارمی؟

1875/76 نجی ییلدا کی «خوفند ملی حرکتی»

خوفند خالیمی 1868 جی یلی روسیه بلن بر معاهده قیلغان
ایدی. بو معاهده خانقلی عادتاروسیه نک بر ولایتی خالیمکتر گن
ایدی. بو معاهده دن سونک روسلر قورغانده اوزلری اوجون
کوچلی بر تاپانچوق نیکلگه سی اویلی وه اوکا کوره حرکت ایت
باشلادیلار. او زمانکی خان بلن روس ادارسی آراسداکی
مناسبتی کورگن بر روس مجری و خان جینه دن ده بزلک تأثیر
آشتدا ایدی. (*) قیلر.

طبیعی بوتون فکر وه ذکر ی ناچ وه تختدن عیارت بولغان
خانلک منفعتی ایله یورتنگ حقیقی ایکه سی خلقک منفعتی بر
ایمس ایدی. حیثیتز خان اوز تختی ساقلاش اوجون دولت شرفی
وه خلق منفعتی فلان ایشکده هر زمان حاضر ایدی. 1868 جی
ییلی معاهده سنده کی روسلر گه بریرلگن حق وه حقوق خلق
حیایتی قورغادی. بو معاهده دن سوکرا کون گوندن کوچه
بگن ناراضی 1871 نجی ییلده انقلاب حرکتی علامتلری
کورسه ته یاشلادی. فقط اصل حرکت 1875 نجی ییلی باشلادی.

(*) Алексей Боголюбов — «Очерки войны в Средней Азии» — «Военный Сборник», т. 31.

روسی تائیریلە خلق مەنەئینی ھذا ایتکەن خانقا فارشو باشلانغان
 بو حرکتک باشندا «اخاباجی» عبدالرحمن بیک تورەری ایدی.
 جېنېز خان تېلەندەن بولغانلینی حکایە ایتلەگەن بو اصل آدمەنک
 بوئون تورکستان تۈرک قېلەلەری ایچىدە کوچلی بر اعشاری بار
 ایدی. اوزى دە خلقک بو قدر حرمت وە اعتمادیکە اوزىراق بر
 شخصیت ایدی. او سۈک درخەدە عقل وە درایت صاحبی مەدر بر
 دولت ایری ایدی. تاشکەن اھالیسگە مراجعت قېلىپ چىقارغان بر
 پائامەتسە، اخاباجی عبدالرحمن بیک شو فکرلەرنی سۈلەيدۇ:
 «خوجە، تاشکەن، سمرقە، اۈدە تېپە گەننى اسلام شەرلەرنىک
 نامون روسلەر ناماندان اشغال ایتىلىپ بو يەرلەردە اسلام چراغىک
 اوجورولگەنلکى وە مقدس دىنیزک رەھنەدار ایتلەگەنیکە 12 يىل
 تۈلەدۇ. اسلام اھى ئوبلاوب گاۋورلار (گغارغا) فارشو جھاد اعلان
 ایتىشگە قرار يېردىک. يولدان آداشقان خاسر بولسا اسلاملاردان
 آيرىلوب گاۋورلار بلەن دوستانە ماسەت يۈرۈتەدۇ وە روسلەر طر-
 قەندەن يېرىلگەن «شېالى خان» غۈنايىگە مفرور بولۇپ يۈرەدۇ.
 روسلەرگە ھەدەلەر بۇبارۇپ اولارغا ياخشى كۈرۈنمە كېچى بو-
 لەدۇر. او اسلامك مدافەئسى اۈچۈن ايتلەگەن بوئون تەكلىپلەرنى
 قايناردى وە اۈزىنى روسلەرنىك جەمايەسى وە ادارەسگە تېلىم ايتىدى.
 او اسلام حەككىيگە مەقار حرکتى بلەن يۈرەن، اسلام جەمئىيەتەن
 آيرىلدى.

خانك بو حرکتەن غەلبەگە كېلگەن بوئون اسلام اعلی
 بر ئەن بر جان بولۇپ دېنى مدافە ایتىشگە قرار يېردى. خلق
 خانك بۈيۈك اوغلى سید محمد نصرالدیننى خان اعلان ایتەدۇ.
 اسلام اعلی تاگىرى وە دین يولدا مقدس جھاد اعلان ایتىشگە قرار
 يېردى. يۈز مىڭلەرچە كىشى يېرىلگەن بو يولدا سۈك نەفەسبەر گەچە
 كۈرەشكە سۈز يېردى. اولوغ تاگىرنىك مرحمتى آرقايدى شېھەر

خلق يىگەچە كەدەر. (۵)

بو قارىدا بوخارا حادثەلەردە كۈرەشكەن كەن يۈرەندە خلق
 اۈز خانىك روسلەر بلەن دوستانە ماسەت يۈرۈشكە راسى
 ولمايدۇ. خلقك اۈز مەنەت وە تەلەككە موافق حرکت ایتەگەن
 حەككەلەرنى يۈرەن ئوشۇروب اۈزىگە باشقايسى اۈتۈرۈشچا
 چىكەننى كۈرەدۇر. بو تورکستان خلقك روس حەككىيىنى قالدەن
 فارشو لاغابىسى بىك آچىق كۈرەتەدۇ.

اخاباجى عبدالرحمن بىك گەننى يۈز آدمەنك ادارە ايتىدىكى بو
 حرکتك باشقا حرکتلەرگە قارىغاندا ھەدى وە كىيىن بولۇشدا
 شەھ يۈرەدۇ. بو حرکتك بلان وە يۈرۈرلىقى قىسمى بىلگەنلىش،
 ھەر ناماندا خاسرلىق كۈرۈلىشىدى. اعلەينك بوئون شەھسى بو
 حرکتك آرقاستىدا ایدی. يالغۇز تەختەندەن قولانغان خەدایارخان بلەن
 اولەك بر قانچا مەسپەرت دوستلەرنى فارشو ایدىلەر. تەختكە يەگى
 اۈتۈرۈلغان خان ايسە ھلیم، سلیم، مستقل ئوشۇجەندەن مجرۇم
 بەھرىگىز بر آدم ایدی. اصل ایشى اخاباجى فرەمىيەت قولدا
 ایدی. ذاتا خانك بولمەن سانسىلارنى اولارنىك ایتىشكە پاراماندا
 ایدی. چۈنكە بوئون ایشى ایتەدىكەلەرنى يولدا يۈرۈنە بلەچەكەدۇر
 ایدی.

1875 جى يىلك 6 جى آۈغۈشتە خانلىك شەرقى ناماندان
 باشلانغان قوزغىلىش آز بر زمان ايچىدە ھەر نامانغا يايىلىپ اۈش.
 اندېجان، نامانگان گەننى شەرلەر قوزغا لايچىلار قولدا كېچىدى.

غەيباتنى اۈز كۈچى بلەن ياپىرا يىلىش امكانەندەن مجرۇم بولغان
 خەدایارخان تاشكەندەگى روس غەمۈنى والىسىگە مراجعت ایتىپ
 ياردەم سورەيدۇر. او غەمۈنى والى فون فائۇسماننىك يازغان خەتتە
 قولچىلىقى كۈرەتۈرۈك شۇنداق ئىبارلەر قوللانادۇ:

(۵) А. И. Брайнов «На Памяти о Фергане» دىگەن كىتابىدىن
 تەرجە قىلدى.

كور تەكلەر ئېشى اوروپ پەشلىكە اوراسا
چىچىكلەر آچىلىپ چەمەلەر پەنەنە
بو كوكلەم ھواسى اطرافى جولاسا —
اوروشكەن جالارغا حيات پىرمەسى ۱۹

اوپاقى قوزۇلار مەلىش توروشتە
غېرماب قاراش، اوپاش كولوشتە
سوزوشوب، تورتوشوب تويالان قىلىشا —
موردەگەن كوزلەردەن چاقماق چاقماسى ۱۹

كوبەلەك، فوگىرلار پىراش اوچوشە
پاتراق قاناتلار ئولتۇر توروشتە
بەدى آلتىشلار قوللاش اوپاشا —
سېلىغان كوكلەك سەوينچ تولىمەسى ۱۹

چاقماقمان قىمىزلار تولومە اوراسا
آقارپ كويورۇپ اوزۇنى قىناشا
چاقماقمان آغزى قوشۇلار توكلە —
بوشاشقان وجودلەر ايلەم بولماسى ۱۹

قزلاق لالەلەر اوپال اوپوشە
ھىچنەن ئىترەپ ايكىلىپ بوكلە
قىزارغان يوزلەردەن اوچقۇلار توكلە —
توناغان يورەككە ياتقۇن چىقماسى ۱۹

سېزىمەك يولچىلار آرتى اوپقۇ يوق
ايلەمەراق كېتىمەك بىزگە بەدەر يوق...

توپون

استانبول — مارش ۱۹۳۱

تورکستان خبرلەرى

تورکستاندا باختاچىلىق

موسقوا ھۆكۈمىتىك قارارىغا تورکستاندا بو يىل ۴ مىليون
ھەكتار دەن آرتىراق يىرگە باختا ايكىلەمەكچىدۇر. بو يىر مىقدارى
تورکستاندا كىمى دەلى جەمئىيەتلەرگە تولىمەكچە تىلىم ايتىلەدۇر:
اوزبىستاندا — ۱۲۰ مىليون ۱۲۰ مىگ ھەكتار، تاجىكستاندا
200 مىگ ھەكتار، تورکمنستاندا — 160 مىگ ھەكتار، قازاق
ستاندا — 118 مىگ ھەكتار، قازاقستاندا — 70 مىگ
ھەكتار يىرگە باختا ايكىلىشى كېرەك.

قىرغىزستاندا بو يىل قانچا يىرگە باختا ايكىلىش كېرەككى
ھەققىدە ئاخباراتلاردان مەلۇمات توپلى آلماق. لاکىن فىزال (شىمالىي) ۵
سەدە آچىلغان قىرغىزستان ساوئىلار قودۇلارنى ھۆكۈم رەئىسى
عبدالرحىمىن اوغلىنىك يىرگەن ياتالەندەن قىرغىزستاندا بو يىل
300 مىگ ھەكتار دەن كوپراق يىرەك باختاغا ئىجىرە بىلەن
آڭلاشلادۇر.

باختا ايكىلىش توغرىسىدە آينۇفا اوزبىستاندا ھەم قارارلار
چىقارمىغاندۇر. بوللاردان بىرىسى اوستە توختاپ اولوشى لازىمىدۇر.
اوزبىستان اجرا قومىتەسى بەن ھۆكۈمى اوتكەن يىلە بوزار
(اىككىنچى ئىش) 30 ىلە 8 رايوندا بوشىدا، آريانا، جوهارى
ۋە گورۇچ (دوگى) ايكىمەلىكى اىر ايشەن بوزايونلار تولىمەكچىدۇر.
كىلەردەن ئىبارەت: 1 — مېرزا جولى، 2 — قو، 3 — پەنگى بول،
4 — ئىسەك (ئۆلەنكى رايونى)، 5 — شەر خان (سالىن
رايونى)، 6 — ئاشكە، 7 — بەتە ھىدار، 8 — مېرغان.
بەلەن باشقا 14 رايوندا بوشىدا، آريانا، جوهارى ايكىلىش
يوللارنى ياساق (مەن) ايتىپ بالقوز گورۇچ ايكىلىشە رىخەت